

dr Ewa Chorąży

III Liceum Ogólnokształcące w Katowicach

Wymagania egzaminacyjne jako integralna część wymagań szkolnych. Czy i na ile praktyka potwierdza teorię?

Wnioski z pracy przykładowych klas LO w latach 2007 – 2008

Obecna rzeczywistość szkolna jest w znacznej mierze zdeterminowana systemem egzaminacyjnym. Jest to przede wszystkim konsekwencją przyjęcia wyników egzaminu maturalnego jako podstawy rekrutacji na studia wyższe. Zatem – istniejący system stwarza konieczność skorelowania wymagań szkolnych z egzaminacyjnymi.

Powstają pytania:

- Czy wyniki egzaminu maturalnego potwierdzają prawidłowość istniejącej współzależności?
- Jak omawiany system widzą nauczyciele i uczniowie?
- Na ile wyniki egzaminu potwierdzają skuteczność pracy nauczycieli i uczniów?

Wnioski prezentowane w niniejszej wypowiedzi są wnioskami z pracy Liceum Ogólnokształcącego, liczącego 18 oddziałów = ~ 600 uczniów. Corocznie do egzaminu maturalnego przystępowało ponad 200 osób.

Ok. 70% nauczycieli pracujących w szkole to czynni egzaminatorzy. Wielu z nich pełni funkcję PZE i weryfikatorów. Nauczyciele nowo zatrudnieni mają obowiązek zapisać się na szkolenie egzaminatorów. Z obserwacji pracy szkoły wynika, iż wciąż istnieje konieczność doszkalania niektórych w dziedzinie pomiaru dydaktycznego.

System egzaminacyjny stał się źródłem pozyskiwania informacji o pracy szkoły, stał się możliwością bezstronnego sprawdzenia osiągnięć ucznia, a także bazą danych do przeróżnych opracowań.

Bezpośrednim zainteresowanym oraz przedmiotem badań są uczniowie, ich umiejętności a tym samym jakość i sposób nabywania wiadomości i umiejętności. Praktyka szkolna wskazuje, że aby zaistniała możliwość uzyskania sukcesu przez ucznia, **bezwzględnie** muszą być spełnione podstawowe warunki:

- określenie priorytetów – na wstępie odpowiadamy sobie na pytanie – jakie są cele i zadania szkoły (np. szkoła przygotowująca do konkretnego zawodu przeznaczona znaczną liczbę godzin na swój cel priorytetowy, szkoła typu LO przeznaczona godziny na przedmioty akademickie),
- wymagania egzaminacyjne muszą być sformułowane jasno i czytelnie (zarówno w obszarze umiejętności, jak i wiadomości),

- wymagania szkolne muszą być zbudowane z całkowitym uwzględnieniem egzaminacyjnych,
- odpowiednie przygotowanie do egzaminu na poziomie rozszerzonym wymaga:
  - » wygoszparowania odpowiedniej liczby godzin lekcyjnych na dany przedmiot,
  - » poświęcenia wielu godzin pozaszkolnego czasu nauczyciela,
  - » bezwzględnej dyscypliny i systematyczności ucznia i nauczyciela,
  - » dojrzałości i odpowiedzialności rodziców.

1. Cele i zadania szkoły

Czynione często porównania wyników szkół ogólnokształcących, profilowanych, zawodowych, technicznych są w pewnej mierze nonsensem. Nadrzędne cele wymienionych szkół są bowiem inne. Spośród wymienionych, w komfortowej sytuacji są oczywiście licea ogólnokształcące. Są one pomostem do dalszej edukacji. Liczba godzin lekcyjnych przeznaczonych na przedmioty tzw. maturalne jest większa niż w innego typu szkołach. Podstawowym celem LO jest oczywiście wszechstronny rozwój ucznia. Jednakże oczekiwania rodziców zmierną przed wszystkim w kierunku przygotowania uczniów do dalszego kształcenia, czyli – do uzyskania przepustki na studia wyższe. W dzisiejszej rzeczywistości dostanie się na wymarzone studia oznacza dobrze zdany egzamin.

Szkoła, o której mówimy, prowadzi zajęcia rozszerzające w systemie klasowym i ponadklasowym. Na zajęcia prowadzone w systemie rozszerzonym, oprócz godzin gwarantowanych tzw. ramówką, przeznaczamy również godziny dodatkowe.

W ujęciu tabelarycznym przedstawia się to następująco:

Klasa	Dwa rozszerzenia (w systemie klasowym)		Drugie rozszerzenie (ponadklasowe)
A	j. angielski		do wyboru spośród: matematyka, fizyka, geografia, WOS
B1	biologia	chemia	
B2	biologia	chemia	
C	matematyka		do wyboru spośród: matematyka, fizyka, geografia, WOS
D	historia	WOS	
E	historia		do wyboru spośród: matematyka, fizyka, geografia, WOS

Pozostałe przedmioty w poszczególnych klasach, realizowane są w godzinach określonych minimalnym ramowym przydziałem, wg rozporządzenia MEN. Szkoły różnie gospodarują zasobem godzin lekcyjnych. Nazwy klas (tzw. profile/specjalności) wskazują, które przedmioty realizowane są w zakresie rozszerzonym.

2. Wymagania

Wszyscy chyba znamy schemat obrazujący zależność między wymaganiami szkolnymi i egzaminacyjnymi – wymagania egzaminacyjne zawierają się w szkolnych.

Jeżeli szkoła w dobie niżu demograficznego chce utrzymać dobrą pozycję, chce mieć dobrych uczniów, to ww. zależność staje się podstawowym warunkiem jej funkcjonowania. Każdy nauczyciel musi wiedzieć, jak właściwie dobrać program kształcenia. I co ważniejsze, jak ten program zrealizować.

Zespoły przedmiotowe (wspólna dyskusja daje bardzo dobre rezultaty) powinny odpowiednio zweryfikować poprawność wybranych programów i planów dydaktycznych nauczycieli pod kątem zgodności wymagań szkolnych z egzaminacyjnymi.

Jeśli poprawnie wykonamy ww. zadanie, pozostanie realizacja. I tu zaczyna się problem kompetencji dydaktycznych i mistrzostwa nauczyciela. Jego decyzje w kwestii metod pracy, pomocy dydaktycznych, typów zadań i ćwiczeń, sposobów oceniania pracy ucznia już od pierwszych dni nauki szkolnej otwierają drogę do sukcesu (albo porażki).

Może się również zdarzyć, że część lekcji nie odbędzie się z przyczyn tzw. życiowych. Trzeba będzie jakoś nadrobić stracony czas.

Zacznijmy od przyjrzenia się wynikom, które pozwolą na wyciągnięcie pewnych wniosków dotyczących wymagań oraz pracy nauczycieli i uczniów.

Podstawowa zasada, którą kieruje się szkoła to zasada, wg której specjalność danej klasy powinna być potwierdzona wyborem przedmiotów egzaminacyjnych przez uczniów. Porównajmy wyniki uczniowskie z egzaminu maturalnego z ocenami końcowymi.

W większości przypadków wyniki z biologii – powyżej 80%, w trzech przypadkach – powyżej 70% odpowiadają ocenom bardzo dobrym na świadectwie ukończenia szkoły. Rozkład staninowy wyników (wg raportu CKE) wskazuje, że mieszczą się one w 8 i 9 przedziale. Oceny zatem nie są zawyżone w stosunku do wymagań, a wymagania są zbieżne.

Podobnie w przypadku chemii. Wyniki egzaminu z chemii są generalnie wyższe.

Tabela nr 1¹. Matura – maj 2008 r. (klasa III B biologiczno-chemiczna)

Lp. (zdający)	Biologia		Chemia			Oceny końcowe	
	Matura próbna	Egzamin – maj – PR	Egzamin		M. próbna	biologia	chemia
			PP	PR			
	100	100	100	100			
1	85	82		88		4	5
2						4	4
3		78		95		4	4
4	82	75		93		5	6
5	75	72		60	25	4	3
6	73	80		82	83	5	5
7	63	68		80	55	4	4
8	86	78		90	83	5	5
9	73	68		85	88	5	5
10	80	82		93		5	5
11	85	85		85		5	5
12	72	82		90	77	5	4
13	82	68		82	75	5	4
14					60	4	4
15	67	80		90		4	4
16		57		83		3	4
17	58	58		90	68	4	4
18	62	78		85	78	4	4
19	82	70		88	92	5	5
20	85	83		95		6	5
21		42		73		3	4
22	62	72		83		3	3
23	49	30	80		63	3	3
24	73	60		58	70	4	3
25				95		4	6
26		62		77	62	4	3
27	73	58		73		5	4
28	65	75		L		5	6
29	63	82		97		4	4
30		67		85		4	4
31	62	67		75	72	4	4
32	70	72		93	72	3	4
33	68	75		82		4	4
34	75	63		88		4	5
35	82	75		87		5	6
śr	72,3	70,1	80	84,5	70,2	4,3	4,3
Me	73	72		85	85/90		
Mo	73	75/82					
śr. Polska		52					
śr. OKE		53,02	56,96	65,38			

¹ Wszystkie prezentowane wyniki są wynikami uczniów klasy III LO omawianej w referacie szkoły.

Spójrzmy jeszcze, jak ciekawie przedstawia się zestawienie wyników z egzaminu próbnego z egzaminem majowym. Wyniki (szczególnie z biologii) są bardzo podobne, a w wielu przypadkach niemal identyczne. Wniosek – na porównywalność wyników złożyły się: ta sama próba (klasa), podobny okres (marzec – maj), te same warunki pracy, porównywalne testy! Testy do egzaminów próbnych również przygotowywała CKE.

Tabela nr 2. Matura – maj 2007

„B”	J. polski		J. angielski		Biologia		Chemia	Fizyka	
	PP	PR	PP	PR	PP	PR	PR	PP	PR
Lp. (uczeń)	100	100	100	100	100	100	100	100	100
1	53		53			72	83		
2	74					82	92		
3	53					72	80		75
4	53					85	82		72
5	67		98			90	87		88
6	50		100			80	87	0	83
7	61		96			78	82		88
8	66		98			75			
9	59					63	50		
10	57		90			75	62		68
11	60		92			82	73		60
12	66		94			73	93		78
13	64			89		78	98		73
14	76					85	87		77
15	57		99			88	90		92
16	59		64			62	65		
17	79		95			88	75		
18	63			67		80	70		
19		74		78		80	78		
20	59		91			75	87		88
21	66		80			80	70		
22	59		96			70	58		72
23	79		86			67	67		
24	57		96			75	78		
25	47		94			80	73		72
26	69			68		75	75		
27	57		89		76				
28	66		95			88	87		85
29	64		100			83	92		
30	70		84			68	60		
31	50			56					
32	80		94			87	82		
33	71		72			80	68		
śr	62,8	74,0	89,4	71,6	76,0	77,9	77,7	0,0	78,1
Me	61		94			78	80		77
Mo	57/59/66		94/96			75/80	87		72/88

W ponad 90% przypadków wynik egzaminu maturalnego jest nieco wyższy niż próbnego. I tak powinno być. W takiej sytuacji możemy chyba mówić o sukcesie ucznia i nauczyciela.

Sukces roku 2008 nie jest przypadkiem. Ten sam zespół nauczycieli uczył klasę, która zdawała egzamin w roku 2007. Wybór przedmiotów egzaminacyjnych, uzyskane wyniki, świadczą o świadomym wyborze uczniów i to już w klasie pierwszej. Rozszerzony program biologii i chemii, ukierunkował prawie całą klasę na studia medyczne różnych specjalności.

Sposób nauczania przedmiotu w zakresie rozszerzonym spowodował, iż do takiego właśnie egzaminu zostali przygotowani uczniowie. Doświadczony nauczyciel intuicyjnie wydobywa to, co dla ucznia istotne. Zatem spójność wymagań, doświadczenie nauczyciela, dyscyplina pracy zespołu klasowego sprawiły, iż uczniowie w 2007 r. uzyskali wysokie wyniki pozwalające na wybór wymarzonych kierunków studiów.

Końcowe oceny uczniów znajdują potwierdzenie w wynikach egzaminu. W przypadku nauczyciela (zarówno biologii, jak i chemii) – doświadczonego egzaminatora, taka spójność ocen jest bardzo duża.

Dla odmiany przyjrzyjmy się innej klasie i innym przedmiotom. Klasie z rozszerzonym programem historii i wiedzy o społeczeństwie.

Porównajmy wyniki końcowe uczniów z wynikami egzaminu. Końcowe oceny celujące z historii w przypadku nr 15 i 33 są wynikiem wyróżniających osiągnięć na etapie okręgowym olimpiady historycznej. Wynik egzaminu wskazuje na niższe osiągnięcia ucznia. Bez sukcesów w konkursach, ocena końcowa byłaby o stopień niższa. Pozostałe oceny znajdują potwierdzenie w wynikach egzaminu. Zauważmy, iż taka sytuacja wskazuje na rozbieżność w wymaganiach matury i olimpiady historycznej.

Wyniki egzaminu próbnego z historii w porównaniu z wynikami matury różnią się. W przypadku egzaminu próbnego w szkole, w tej klasie, przyjęto bardziej restrykcyjny sposób punktowania niż proponowany przez CKE. Mimo to zdarzają się przypadki, iż ocena z matury jest niższa niż z egzaminu próbnego. Z wypowiedzi uczniów wynika, iż powodem są różne testy, a w szczególności zdecydowanie różna w obu przypadkach tematyka wypracowań (40% – samo wypracowanie). Stąd pewnie różnice, które nie wystąpiły we wcześniej prezentowanych przedmiotach.

W przypadku wiedzy o społeczeństwie, mimo niewątpliwie dobrze zdanego egzaminu (por. średnią szkoły i kraju), dość duża różnica występuje pomiędzy ocenami końcowymi a wynikami egzaminu. Mamy tu przykład (mimo poprawnie dobranego programu i WSO) braku spójności systemów oceniania w wymiarze praktycznym. Zakładamy przecież, że wymagania egzaminacyjne powinny mieścić się w szkolnych. W teorii zatem – szkolne są bogatsze.

Tabela nr 3. Matura – maj 2008 r.

Lp. (uczeń)	Historia–prób- na		Egzamin Historia		Egzamin WOS		Oceny końcowe	
	PP	PR	PP	PR	PP	PR	Historia	WOS
	100	100	100	100	100	100		
1		40		40		58	4	6
2		82		90		76	5	5
3		74		48			4	5
4		46		50		52	4	4
5		64		64			5	6
6		66		86			5	5
7	77		92			62	4	6
8		56		52		54	4	6
9		76		96		66	6	6
10		58		56			4	5
11		36		64			4	5
12	72		69				4	5
13		44		64			4	5
14	56		74				4	5
15		48		70		74	6	6
16		56		68			4	5
17		18		30			3	5
18		80		66			4	5
19							3	5
20		78		80		60	5	6
21				84		74	4	5
22		80		82		100	5	6
23		54		64			4	5
24		42		42		44	4	6
25							3	5
26		38		46			4	5
27						60	3	6
28		50		58			4	6
29		50		56			3	5
30		72		58		46	4	5
31		60		40			3	5
32							4	5
33		92		88		68	6	6
śr.	68,3	58,4	83,8	63,2		63,9	4,2	5,3
Me			74	64		61		
Mo				64		60		
śr. Kraj			57	49		45		
śr. OKE			58	54,4	45,8	48,1		

W przypadku nauczyciela z niewielkim stażem (niesprawdzającego prac) spójność wymagań może być niewielka. Preferowaną metodą pracy był wykład lub dyskusja uczniowska. Wiele ocen z form niesprawdzanych egzaminem

(np. dyskusje, debaty, sukcesy w konkursach) również wpływa na wartość oceny szkolnej, szczególnie w przypadku WOS-u. Nauczyciel tego przedmiotu dopiero w tym roku ukończył kurs szkoleny egzaminatorów.

Tabela nr 4. Matura – maj 2007 r.

„D”	J. polski		J. angielski		Historia		WOS		Oceny	końcowe
	PP	PR	PP	PR	PP	PR	PP	PR		
Lp.	100	100	100	100	100	100	100	100	Historia	WOS
1		62	92			62		72	4	5
2	66		53			60		76	4	5
3	60		51			52		66	4	5
4	77			68		62		72	5	5
5		66		80		76		L	4	6
6		76	98			70		70	4	5
7		60		65		90			4	5
8		76		98				76	4	4
9		52		83	91				4	5
10	73		58						3	4
11	59		78			84			5	5
12		80		57		56			4	5
13		88		95		94		70	5	5
14		56		80		46		62	3	5
15		92	79					80	3	6
16		74	88					62	3	5
17		58		87		84		84	4	5
18		52		65	75			56	3	5
19		70	78			54		64	3	5
20	50		90			70		74	5	5
21	66		80			64		90	4	6
22	67		83			94		78	5	5
23	63		100			72		78	4	5
24		48	98		99			68	4	5
25		56	84			48		62	4	5
26		62		79		84		66	5	5
27	80		84			96		88	6	6
28		70		89					2	4
29		78		91	78			84	4	5
30		60	87			52		72	4	5
31		80		84	82				3	4
32		54		58		50		74	3	5
33	74		52			64			4	5
34		60	96		52				2	5
35		66	59			84		74	4	6
śr.	66,8	66,5	79,4	78,6	79,5	69,5		72,7	3,9	5,0
Me	66	64	83,5	80	80	67		72		
Mo	66	66	78/84/98	80		84		72/74		

Przyjrzyjmy się wynikom podobnej klasy, która zdawała maturę w roku 2007. W przypadku uczniów nr 7 i 13 ocena końcowa z historii jest niższa niż wskazywałyby wyniki egzaminu. Nauczyciel w tej klasie jest doświadczonym egzaminatorem. Z wyjątkiem ucznia nr 7 ocena końcowa – 5 odpowiada wynikowi egzaminu – powyżej 90%.

Wiedza o społeczeństwie jest wg uczniów przedmiotem łatwiejszym. Oceny końcowe są w większości przypadków wyższe. Nie jest to jednak błędem, zważywszy, że najniższy wynik egzaminu na poziomie rozszerzonym wynosi 62%.

Porównamy z kolei wyniki z języka polskiego i historii (oba przedmioty wśród zadań egzaminacyjnych mają wypracowanie). Zobaczmy, że mimo b. podobnych wskaźników typu: średnia, mediana, w wielu przypadkach wyniki z historii są wyższe niż z j. polskiego. Wśród uczniów panuje opinia, iż j. polski jest łatwiejszy. Wydaje się, iż historii poświęcili znacznie więcej czasu i energii.

Podstawowa zasada pomiaru dydaktycznego mówi, że wymagania są poprawnie sformułowane wtedy, gdy dostarczają informacji o sposobie ich sprawdzenia. W większości prezentowanych przedmiotów jest to faktem. Ale nie we wszystkich przypadkach.

Z wypowiedzi uczniowskich wynika, że wybór przedmiotu na egzamin jest podyktowany:

- wyborem kierunku studiów,
- zainteresowaniami,
- wymaganiami egzaminacyjnymi.

Każdy uczeń chce mieć poczucie bezpieczeństwa. Chce móc stwierdzić, że to, czego się nauczył, przybliżyło go do sukcesu. Chce móc stwierdzić, że spełnił wymagania. Utrata atrakcyjności przez niektóre przedmioty jest spowodowana właśnie sformułowaniem wymagań, które nie dają poczucia bezpieczeństwa. Tak naprawdę trudno stwierdzić, czy zostały one spełnione.

Prześledźmy kilka przykładów²:

Biologia:

Zdający potrafi:

1. rozpoznać i podać nazwy elementów budowy organizmu człowieka (makrocząsteczek, organelli komórkowych, tkanek, narządów, układów narządów) przedstawionych na ilustracji,
2. wymienić główne funkcje organizmu i struktury odpowiedzialne za ich wykonanie,
3. wskazać charakterystyczne cechy budowy tkanek i określić ich funkcje w organizmie człowieka,
4. przedstawić budowę i funkcjonowanie głównych narządów w układach wewnętrznych człowieka,

² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 10 kwietnia 2003 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie standardów wymagań będących podstawą przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów. Informatory maturalne z poszczególnych przedmiotów (fragmenty opisu wymagań).

5. wyróżnić rodzaje narządów zmysłów i określić ich funkcje, opisać budowę oraz sposoby funkcjonowania oka i ucha,
6. wyróżnić elementy układu odpornościowego oraz określić ich funkcje ze szczególnym uwzględnieniem składników krwi i limfy,
7. wskazać i opisać powiązania strukturalne oraz funkcjonalne między narządami w obrębie poszczególnych układów i między układami wewnętrznymi człowieka,
8. określić znaczenie poszczególnych układów w funkcjonowaniu organizmu człowieka (...)

Chemia:

Zdający zna, rozumie i stosuje terminy, pojęcia i prawa oraz wyjaśnia procesy i zjawiska:

POZIOM PODSTAWOWY	POZIOM ROZSZERZONY
<p>1. zna i rozumie prawa, pojęcia i zjawiska chemiczne, posługuje się terminologią i symboliką chemiczną związaną z:</p> <p>a) budową atomu, izotopami i promieniotwórczością naturalną,</p> <p>b) związaniami chemicznymi,</p> <p>c) mołem substancji chemicznej,</p> <p>d) pierwiastkami i związkami chemicznymi (...)</p>	<p>1. jak na poziomie podstawowym oraz:</p> <p>a) budową atomu w jakościowym ujęciu mechaniki kwantowej, izotopami i promieniotwórczością sztuczną,</p> <p>b) szybkością reakcji chemicznych, katalizą,</p> <p>c) układami koloidalnymi,</p> <p>d) elektrolitami, dysocjacją jonową oraz reakcjami zachodzącymi w roztworach wodnych (...)</p>

Historia:

Zdający zna faktografię i terminologię historyczną w stopniu umożliwiającym rozumienie przeszłości w odniesieniu do:

1. państw – ich organizacji, struktury władzy, terytorium,
2. systemów politycznych,
3. struktury i organizacji społeczeństw,
4. życia gospodarczego,
5. wydarzeń politycznych i militarnych oraz konfliktów i kryzysów społecznych, gospodarczych, religijnych i ideologicznych,
6. działalności najważniejszych postaci, dynastii, grup społecznych,
7. życia religijnego,
8. osiągnięć cywilizacyjnych,
9. osiągnięć kultury i sztuki, myśli politycznej, społecznej i filozoficznej,

które stosuje do opisu, wyjaśnienia i oceny poniższych zagadnień oraz problemów w wymiarze dziejów świata:

1. różnorodność cywilizacji świata w przeszłości i obecnie,
2. konflikty społeczne, wojny, ludobójstwo, w tym Holocaust,
3. przemiany form gospodarowania od czasów najdawniejszych po współczesną rewolucję techniczną oraz historyczny rozwój kultury materialnej,
4. rola państwa jako podstawowej formy zorganizowania społeczeństw

- i przemiany państw,
5. chrześcijaństwa, w tym Kościoła katolickiego (...)

WOS:

Zdający zna i rozumie zjawiska oraz procesy z następujących obszarów:

6. społeczeństwo,
7. polityka,
8. prawo,
9. problemy współczesnego świata, które stosuje do opisu, wyjaśnienia i oceny poniższych zagadnień oraz problemów:

POZIOM PODSTAWOWY	POZIOM ROZSZERZONY
1) życie społeczne – formy, prawidłowości, instytucje, 2) społeczeństwo polskie – struktura i problemy, 3) naród, patriotyzm, nacjonalizm, 4) państwo – geneza, atrybuty, funkcje, 5) demokracja – zasady, wartości, procedury, instytucje, 6) polityka – ideologie i doktryny polityczne, partie polityczne, kultura polityczna, 7) ustrój Rzeczypospolitej Polskiej – konstytucja, organy władzy, samorząd terytorialny (...)	jak na poziomie podstawowym oraz: 1) procesy społeczne, ruchy społeczne, 2) wartości społeczne – konflikty wartości, 3) społeczeństwo polskie – dynamika przemian, modernizacja, 4) historyczne i współczesne formy państw, 5) modele ustrojowe państw demokratycznych, 6) zagrożenia dla demokracji, 7) ustrój Rzeczypospolitej Polskiej – zasady funkcjonowania organów władzy publicznej (...)

Powyższe przykłady nie są dobrane przypadkowo. Odnoszą się do omawianych wcześniej wyników przedmiotowych.

Jeśli wybiorę zapis: *Zdający potrafi rozpoznać i podać nazwy elementów budowy organizmu człowieka (makrocząsteczek, organelli komórkowych, tkanek, narządów, układów narządów) przedstawionych na ilustracji*, to bez większego problemu ułożę do niego konkretne zadanie.

Do zapisu: *zdający zna i rozumie prawa, pojęcia i zjawiska chemiczne, posługuje się terminologią i symboliką chemiczną związaną z budową atomu, izotopami i promieniotwórczością naturalną*, również ułożę precyzyjne pytanie czy zadanie. Ale co zrobić z innymi, bardzo ogólnymi, zapisami z dziedziny przedmiotów humanistycznych, np.:

Zdający zna faktografię i terminologię historyczną w stopniu umożliwiającym rozumienie przeszłości w odniesieniu do państw – ich organizacji, struktury władzy, terytorium lub: konflikty społeczne, wojny, ludobójstwo...

W takim przypadku uczeń zastanawia się: których państw?

Ogólny sposób formułowania wymagań (w ślad za obowiązującą podstawą programową) daje dużo możliwości nauczycielowi, szkole, ale nie daje spokoju uczniom w kontekście egzaminacyjnym. System jednak wciąż jest udoskonalany, więc warto się nad tym problemem zastanowić.

3. Dyscyplina pracy nauczyciela i ucznia.

Dobrze rozplanowane zajęcia dają gwarancję właściwego wykorzystania czasu i pełnej realizacji założeń programowych. Nie może dojść do sytuacji, że na coś zabraknie nam czasu.

Czas trzeba znaleźć, choćby kosztem dodatkowych spotkań.

Taka zasada powinna przyświecać wszystkim etapom edukacyjnym.

Kształcenie umiejętności wymaga czasu. Nie tylko tego lekcyjnego w szkole, ale także prywatnego czasu nauczyciela sprawdzającego i oceniającego kolejne pisemne prace ucznia.

Nauczyciele, ćwicząc rozwiązywanie zadań, wykorzystują np. pocztę internetową, tą drogą wysyłając uczniom testy lub poszczególne zadania. Żadne ćwiczenie, zadanie nie może pozostać bez informacji zwrotnej. Celowe jest również stworzenie możliwości konsultowania się poza czasem lekcji.

Wszystkie te formy motywują ucznia do pracy, co sami potwierdzają w rozmowach i ankietach. Bardzo cenią kontakt z nauczycielem.

4. Dyscyplina rodziców.

To problem, z którym boryka się wiele szkół. Nie zawsze nauczyciel jest tą okropną osobą, która uprzykrza uczniowi życie. A taki obraz wyłania się czasem z wypowiedzi rodziców. Wzajemne rozumienie i poparcie przyniosłoby znacznie lepsze efekty.

Zdarza się, że opuszczanie lekcji znajduje akceptację opiekuna. Usprawiedliwianie samowolnie opuszczonych zajęć to strata przede wszystkim dla ucznia. I to strata czasem nie do odrobienia.

System egzaminacyjny wniósł wiele dobrego, ale i wiele nowych zależności, których efektem jest modyfikacja funkcjonowania szkół. Analiza wyników pozwala wnioskować o pracy szkół, naprowadza na coraz to nowe rozwiązania, pozwala dostrzec, co należy poprawić. Uczniom zależy coraz bardziej na klarownych, konkretnych wymaganiach, które pozwolą na spokojną, systematyczną pracę i dadzą poczucie bezpieczeństwa. Jeszcze parę lat temu takiej presji nie obserwowano. Zamierzona autonomia programowa nauczyciela, ograniczona wytycznymi *Podstawy Programowej*, jest jednak często w praktyce zawężana do realizacji wymagań egzaminacyjnych. Przed nauczycielami staje problem pogodzenia własnych wewnętrznych systemów z systemem zewnętrznym. Nie jest to łatwe, szczególnie że niejednokrotnie należałoby wyjść naprzeciw zainteresowaniom uczniów. Ci z kolei zamiast ciągłej, żelaznej dyscypliny potrzebują czasem chwili refleksji i zadumy. Praktyka życia szkolnego pokazuje, że dobrzy nauczyciele stosują różnorodne formy pracy, pamiętając o tym, co istotne. Stosują różnorodne formy oceniania, pamiętając o tym, co należy osiągnąć. Sukces zaś jest wypadkową pracy obu stron – ucznia i nauczyciela.